

Badania element6w urz6dzenia piorunochronnego

Andrzej Sowa, Krzysztof Wincencik

Elementy urz6dzenia piorunochronnego powinny zapewni6 niezawodn6 ochron6 obiekt6w budowlanych przed dzia6aniem pr6du piorunowego. Spe6nienie takich warunk6w wymaga przeprowadzenia przez producent6w bada6, podczas kt6rych w laboratoriach symulowane s6 zagrozenia stwarzane przez przep6yw pr6du piorunowego.

Poprawne zaprojektowanie i wykonanie urz6dzenia piorunochronnego na obiekcie budowlanym staje si6 spraw6 coraz bardziej skomplikowan6. Rosn6 wymagania dotycz6ce zar6wno estetyki jego wykonania, jak i trwa6o6ci oraz pewno6ci dzia6ania poszczeg6lnych element6w urz6dzenia piorunochronnego podczas bezpo6redniego wy6adowania piorunowego w obiekt budowlany. Podczas takiego zjawiska poszczeg6lne elementy urz6dzenia piorunochronnego mog6 by6 narazone na:

- erozj6 termiczn6 w miejscu kontaktu przewodu z kana6em wy6adowania piorunowego,
- rozr6zanie przewod6w wywo6ane przez przep6yw pr6du piorunowego,
- dzia6ania dynamiczne pomi6dzy przewodami, w kt6rych p6ynie pr6d piorunowy.

B6ledy wykonawcze i zaniedbania

Niestety, cz6ste s6 jeszcze przypadki lekcewazenia zagadnie6 ochrony odgromowej. W6r6d podstawowych przyczyn takiego podej6cia nalezy wymieniu6:

- niewielkie, w naszym klimacie, prawdopodobie6stwo bezpo6redniego wy6adowania piorunowego w obiekt budowlany i stosunkowo rzadk6 weryfikacj6 poprawnego rozwi6zania i wykonania urz6dzenia piorunochronnego,
- istniej6ce przekonanie, ze projekt i monta6 urz6dzenia piorunochronnego jest prost6 spraw6 i moze by6 wykonane przez dowoln6, cz6sto przypadkow6 firm6,
- cz6ste k6opoty finansowe inwestor6w w ko6cowej fazie budowy obiektu, w kt6rej montowane jest urz6dzenie pio-

Rys. 1. Zaniedbane elementy instalacji odgromowej na dachach obiekt6w budowlanych

runochronne, i poszukiwanie najta6niejszych materia66w oraz wykonawc6w.

Wzrostowi wymaga6 stawianych przed projektantami i wykonawcami urz6dze6 piorunochronnych musi towarzyszy6 dost6pno6 do r66norodnych i pewnych w dzia6aniu element6w urz6dzenia piorunochronnego. W przeciwnym wypadku na obiekcie budowlanym tworzony jest uk6ad przewod6w, kt6ry:

- nie spe6nia swojego podstawowego zadania, jakim jest ochrona obiektu, ludzi oraz urz6dze6 przed zagrozenia wywo6anymi przez pr6d piorunowy,
- swoim wygl6dem szpeci chroniony obiekt.

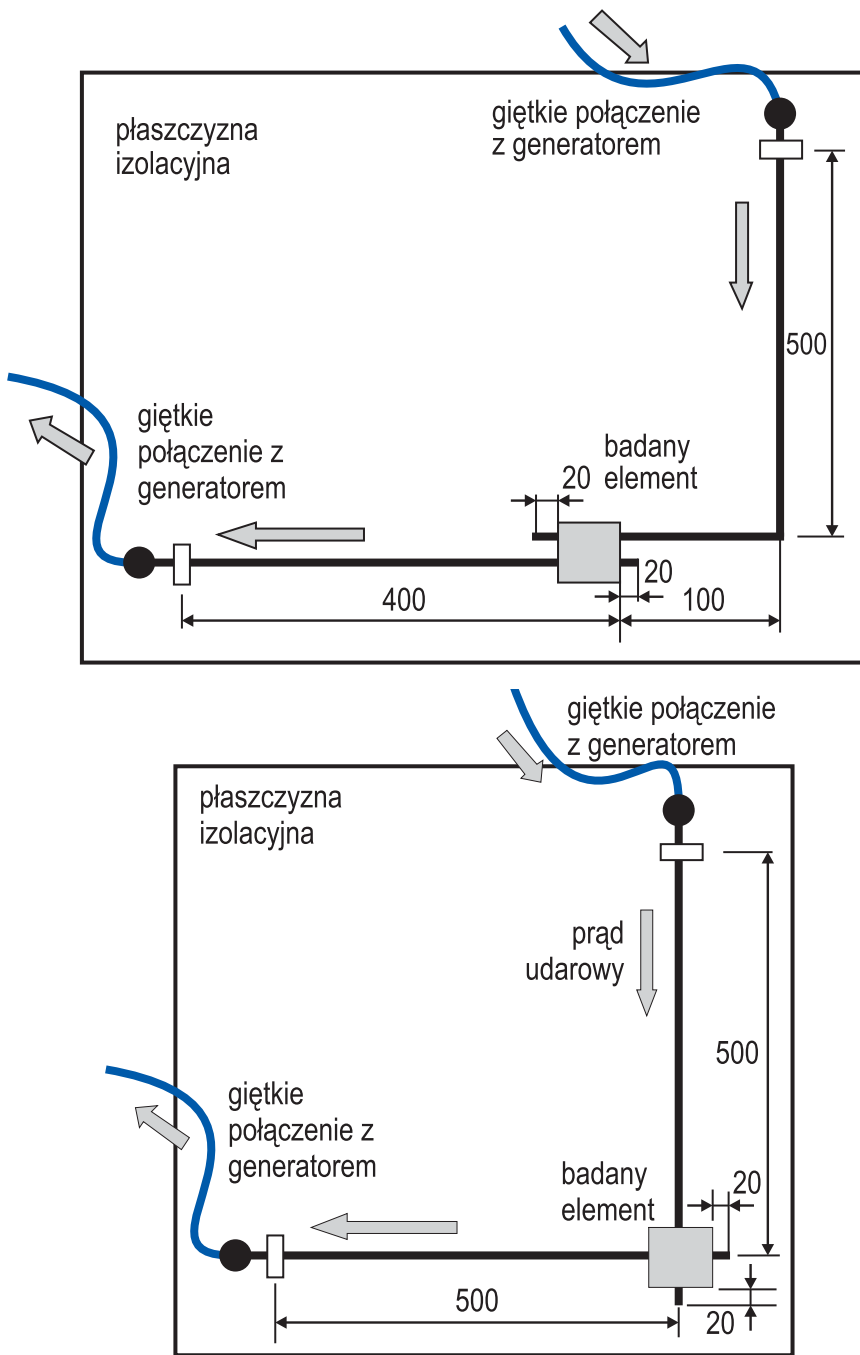
Niska jako6 element6w bardzo cz6sto po6czona jest takze z brakiem konserwacji urz6dzenia piorunochronnego, co dodatkowo obni6za estetyk6 budynku (rys. 1).

W przeciwnie6stwie do 6atwo widocznych skutk6w zastosowania z6ej jako6ci element6w, bardziej skomplikowan6 jest ocena

skuteczno6ci ochrony urz6dzenia piorunochronnego oraz ustalenie, ze zastosowane elementy wytrzymaj6 przep6yw pr6du piorunowego. Stworzenie pewnego i niezawodnego urz6dzenia piorunochronnego wymaga zastosowania produkt6w, kt6re przesz6y badania laboratoryjne symuluj6ce zagrozenie stwarzanego podczas bezpo6redniego oddzia6ywania pr6du udarowego.

Badania element6w po6czeniowych

Do opracowania bada6 symuluj6cych wyst6puj6ce zagrozenie piorunowe wykrzystane zostaly wyniki analiz teoretycznych, pomiar6w laboratoryjnych oraz obserwacji prowadzonych podczas bezpo6rednich wy6adowa6 w urz6dzenia piorunochronne. W celu ujednocnienia zakres6w bada6 laboratoryjnych poszczeg6lnych element6w stosowanych do budowy urz6dze6 piorunochronnych (wsporniki 6cien-

Rys. 2. Przykładowe układy połączeń przewodów podczas badań złączek na działanie prądu udarowego

ne, uziomy, złączki, liczniki impulsów, studzienki rewizyjne itd.) opracowano wieloczęściową normę EN 50164, określającą wymagania i sposoby prowadzenia pomiarów. Części normy, zawierające zasady prowadzenia badań poszczególnych elementów urządzenia piorunochronnego, zestawiono poniżej:

- PN-EN 50164-1: 2009, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPS) – Część 1: Wymagania stawiane elementom połączeniowym (oryg.),
- PN-EN 50164-2: 2009, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPC) – Część 2: Wymagania dotyczące przewodów i uziomów (oryg.),
- PN-EN 50164-3: 2007, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPC) – Część 3: Wymagania dotyczące iskierników izolacyjnych (oryg.),
- PN-EN 50164-4: 2009, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPC) – Część 4: Wymagania dotyczące elementów mocujących przewody (oryg.),
- PN-EN 50164-5: 2009, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPC) – Część 5: Wymagania dotyczące uziomowych studzienek kontrolnych i ich uszczelnień (oryg.),
- PN-EN 50164-6: 2009, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPC) – Część 6: Wymagania dotyczące liczników udarów

piorunowych (oryg.),

- PN-EN 50164-7: 2009, Elementy urządzenia piorunochronnego (LPC) – Część 7: Wymagania dotyczące środków polepszających uziemienie (oryg.).

Warunki badania

Zakres badań metalowych elementów połączeniowych, które stanowią części urządzenia piorunochronnego LPS (*Lightning Protection System*), takich jak złączki, elementy łączące i mostkujące, elementy rozprężane i złącza pomiarowe, zawarto w PN-EN 50164-1. Zgodnie z zaproponowanymi procedurami badawczymi, wstępnej fazie elementy LPS należy poddać kondycjonowaniu / starzeniu obejmującemu oddziaływanie mgły solnej, a następnie oddziaływaniu wilgotnej atmosfery siarki. Dodatkowo, w przypadku próbek wykonanych ze stopu miedzi z zawartością miedzi mniejszą niż 80%, są one poddawane oddziaływaniu atmosfery amoniakalnej. Po zakończeniu oddziaływań kondycjonujących badany element bez oczyszczenia powinien być trzykrotnie poddany działaniu prądu o parametrach zamieszczonych w tabeli 1.

Prąd probierczy jest definiowany przez wartość szczytową I_{max} , energię właściwą W/R , czas czoła T_1 i czas trwania t_d . Parametry prądu udarowego zamieszczone w tabeli 1 można osiągnąć stosując prąd udarowy o kształcie 10/350 μs (czas czoła $T_1 = 10 \mu s$ i czas do półszczytu $T_2 = 350 \mu s$), który jest zgodny z zaleceniami normy ochrony odgromowej EN 62305-1. Do wytworzenia prądu udarowego można zastosować typowy generator prądowy. Przykładowe schematy zastępcze takich generatorów przedstawiono w tabeli 2. Odstęp czasu pomiędzy poszczególnymi impulsami prądów udarowych powinien umożliwić ochłodzenie próbki do mniej więcej temperatury otoczenia.

Wyniki

Element połączeniowy uważa się za spełniający wymagania badań z wynikiem pozytywnym, jeśli:

- rezystancja połączenia mierzona przy prądzie o wartości co najmniej 10 A, możliwie jak najbliższej miejsca połączenia, jest równa lub mniejsza 1 m Ω , tylko w szczególnym przypadku – dla stali nierdzewnej 2,5 m Ω ,
- nie wykazuje on żadnych uszkodzeń zauważalnych gołym okiem, bez zastosowania powiększenia, ani nie ma części

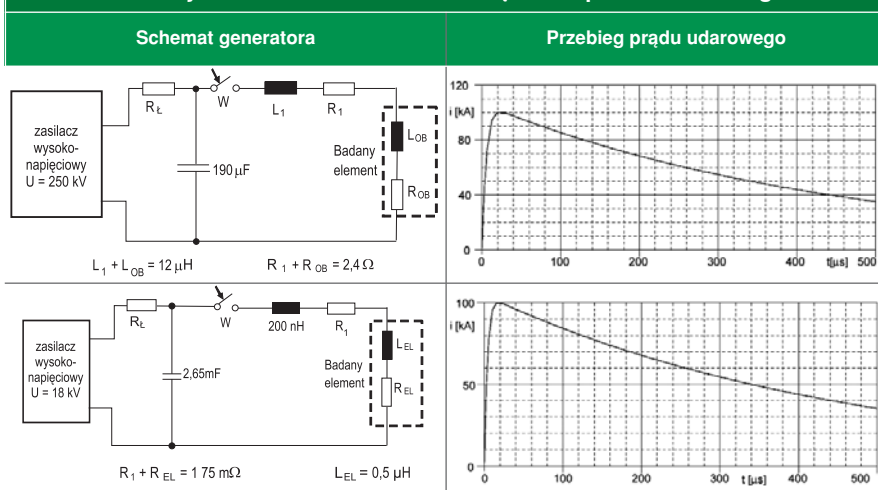

Tablica 1. Podstawowe parametry prądu udarowego stosowanego do badań elementów urządzenia piorunochronnego*

Klasyfikacja	$I_{max} \pm 10\%$ [kA]	W/R $\pm 35\%$ [kJ/ Ω]	T_1 [μ s]	t_d [ms]
H	100	2500	≤ 50	≤ 2
N	50	630	≤ 50	≤ 2

* Uwaga: podane parametry są wyprowadzone z normy EN 61643-11, *Low-voltage surge protective devices – Part 11: Surge protective devices connected to the low-voltage systems – Requirements and tests*

Tabela 2. Przykładowe schematy generatorów do wytwarzania prądów udarowych do badań elementów urządzenia piorunochronnego

7] oraz PN-IEC 61024 [8, 9]. Zalecenia dla projektantów i wykonawców zawarte zostały w trzecim arkuszu normy PN-EN 62305-3 i dodatkowo w ustanowionej w maju 2009 r. przez PKN zmianie A11 do PN-EN 62305-3. W normie PN-EN 62305-3 charakteryzując właściwości LPS stwierdzono, że *elementy LPS powinny wytrzymać skutki elektrodynamiczne prądu pioruna i przewidywane przypadkowe napięcia bez ulegania uszkodzeniu* (pkt 5.5). Podobny zapis: *Elementy LPS powinny wytrzymać bez uszkodzenia elektromagnetyczne skutki prądu pioruna i przewidywane przypadkowe napięcia pojawia się w punkcie E. 5.5. Jednocześnie wskazuje się, że można to osiągnąć przez dobór elementów, które przeszły pomyślnie badania zgodne z normą wieloczęściową EN 50164.* Kolejny zapis w tym punkcie jest już, biorąc pod uwagę reguły normalizacyjne, nakazem i stwierdza, że *wszystkie elementy powinny odpowiadać normie wieloczęściowej EN50164.* Podobnie stanowi zapis w punkcie E. 5.6.2 mówiący, że materiały i komponenty stosowane do budowy LPS (zaciski i pręty) winny spełniać wymagania wieloarkuszowej normy PN-EN 50164.

Szczególna rola, według zapisów regulacji, przypada projektantom i wykonawcom, którzy powinni (pkt. E. 5.6.1):

poluzowanych lub zdeformowanych pogarszających warunki normalnej eksploatacji,

- dla połączeń skręcanych moment obrotowy luzowania jest większy niż 0,25 i mniejszy niż 1,5 wartości momentu obrotowego stosowanego przy dokręcaniu. W przypadku połączeń wykonanych za pomocą więcej niż jednej śruby dla niniejszej próby ważny jest moment obrotowy luzowania pierwszej śruby.

W celu otrzymania jednoznacznych wyników dokładnie określono układy połączeń przewodów podczas badania oddziaływania prądu udarowego na złączki (rys. 2). Widok ogólny generatora probierczego oraz układu połączeń przewodów i badanych elementów przedstawiono na rys. 3. Poszczególne typy złączek, w zależności od swojego przeznaczenia, badane są w różnych układach połączeń (rys. 4).

Kompletne wykonanie badań dla jednego typu złączki nie jest tanie. Koszt takiego badania przeprowadzonego w laboratoriach krajów Unii Europejskiej może przekroczyć nawet 1000 euro.

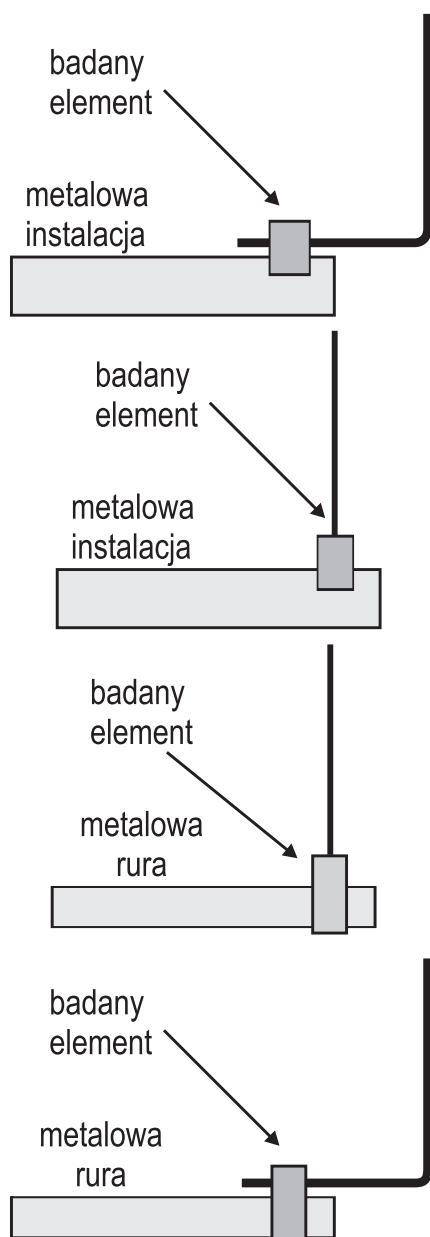
Wymagania norm

Należy zauważyć, że problem jakości złączek i innych elementów konstrukcyjnych LPS będzie pojawiał się w projektach

coraz częściej, ponieważ normy serii PN-EN 62305 [1, 2, 3, 4] dotyczące ochrony odgromowej są bardziej rygorystyczne w porównaniu do wycofanych przez PKN w roku 2009 norm serii PN-/E05003 [5, 6,

Rys. 3. Badanie elementów urządzenia piorunochronnego: a – widok generatora stosowanego do prób, b – element przed badaniem, c – element po badaniu

Rys. 4. Przykładowe układy połączeń stosowane w badaniach różnorodnych uchwytów na oddziaływanie sił elektrodynamicznych wywołanych przez przepływ prądu udarowego

- zweryfikować właściwości użytych materiałów. Można to osiągnąć, na przykład, żądając certyfikatów probierczych i raportów od producentów, wykazujących, że materiały przeszły pomyślenie próby jakości,
- wyszczególnić elementy połączeń i mocować, które mają wytrzymać siły elektrodynamiczne prądu pioruna w przewodach i pozwolić również na rozciąganie i kurczenie przewodów wskutek stosownego wzrostu temperatury wg normy wieloczęściowej EN 50164.

W zmianie A11 wprowadzonej do PN-EN 62305-3 dodatkowo stwierdzono, że urządzenie piorunochronne wytrzyma skutki przepływu prądu piorunowego, jeśli do jego wykonania zastosowaną zostaną

elementy, które przeszły pomyślenie badania prowadzone zgodnie z wymaganiami wieloarkuszowej normy EN-50164.

Podsumowanie

Montując urządzenie piorunochronne z elementów badanych zgodnie z zaleceniami norm i posiadających odpowiednią certyfikację, można zapewnić ochronę obiektu i uniknąć sytuacji, w której układy mające zapewnić bezpieczeństwo nie tylko nie spełnią swojego zadania, ale jako pierwsze ulegną uszkodzeniu. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na jakość i estetykę wykonania urządzenia piorunochronnego na obiekcie budowlanym.

Andrzej Sowa

Autor jest pracownikiem naukowym Politechniki Białostockiej

Krzysztof Wincencik

Autor jest pracownikiem firmy Dehn Polska

LITERATURA:

- [1] PN-EN 62305-1: 2008, Ochrona odgromowa – Część 1: Wymagania ogólne.
- [2] PN-EN 62305-2: 2008, Ochrona odgromowa – Część 2: Zarządzanie ryzykiem.
- [3] PN-EN 62305-3: 2009, Ochrona odgromowa – Część 3: Uszkodzenia fizyczne obiektów budowlanych i zagrożenie życia.
- [4] PN-EN 62305-4: 2009, Ochrona odgromowa – Część 4: Urządzenia elektryczne i elektroniczne w obiektach budowlanych.
- [5] PN-86/E-05003/01: Ochrona odgromowa obiektów budowlanych. Wymagania ogólne.
- [6] PN-89/E-05003/03 Ochrona odgromowa obiektów budowlanych. Ochrona obostrzona.
- [7] PN-92/E-05003/04: Ochrona odgromowa obiektów budowlanych. Ochrona specjalna.
- [8] PN-IEC 61024-1: 2001, Ochrona odgromowa obiektów budowlanych. Zasady ogólne (oraz Poprawka PN-IEC 61024-1: 2001/Ap1: 2002).
- [9] PN-IEC 61024-1-2: 2002, Ochrona odgromowa obiektów budowlanych. Zasady ogólne. Przewodnik B – Projektowanie, montaż, konserwacja i sprawdzanie urządzeń piorunochronnych.
- [10] Materiały informacyjne firmy Dehn.

KONTAKT

DEHN Polska Sp. z o.o.

ul. Poleczki 23
02-822 Warszawa
tel. (22) 335 24 66 do 69
fax (22) 335 24 66 do 69
www.dehn.pl